

Az Istenhez vezető utat többféleképpen írta le az egyházi hagyomány. A legismertebb a hármas felosztás: megtisztulás útja, megvilágosodás útja, egyesülés útja.

I. A megtisztulás útját (*via purgativa*) Keresztes Szent János nevezi a lélek sötét éjszakájának.

Minden lélek (ember) akár tudatosul benne, akár nem, el akarja érni a földön lehetséges legnagyobb tökéletességi fokot, az Istennel való egyesülést.

Az egyesülés oly módon valósul meg, hogy a lélek az ő tehetségei, értelem, emlékezet, akarat és az ezekben található isteni erények: hit, remény, szeretet révén Istenhez tapad, hozzá hasonul, vele egyesül. Hogy ezt megtehesse, ki kell küszöbölnie a lelkéből a bűnök szennyét és minden földi dolgot, mert ezek elszakítják Istentől.

Ezt az állapotot nevezi a teológia a lélek sötét éjszakájának.

A sötétséget nem kísértés, hitetlenség, nem halálos bűn, tehát nem a megszentelő kegyelem elvesztése okozza. Isten nem a kegyelmet vonja meg ilyenkor, hanem a kegyelemnek, vagyis az *Ő jelenléte* megtapasztalásának élményét. A lélek sötét éjszakája nem azonos a lelki szárazsággal sem, mert a lélek Isten utáni vágya megmarad, sőt fokozódik, de a beteljesülés hiánya megkínozza a lelket, mert semmilyen földi dologban nem talál enyhületet.

A lélek sötét éjszakájának két része van:

1. az érzékek éjszakája
2. a szellem éjszakája

1. Az érzékek éjszakájában a lélek elmagányosodást él meg, mert érzékei számára tökéletesen eltűnnek a dolgok.

Minden tárgyi dolog, a legszentebbek is ridegnek, távolinak, érdektelennek tűnnek. Ez az állapot az érzékek éjszakája, mert a tárgyi világ (amelyekkel az érzékeken keresztül születik kapcsolat) nem képes örömet, világosságot, érdeklődést kelteni.

Az érzékek éjszakájában a lélek nem talál örömet semmiben, feladatait csak nehézkesen, sok fáradsággal, gyötrelmesen képes tenni.

A lélek sötét éjszakája természetes reakciója annak a léleknek (személynek), amely többre vágyik egy hétköznapi istenkapcsolatnál. A lélek sötét éjszakáját Isten borítja az emberre. Azért teszi, hogy az ember, akit az érzékek elfordíthatnak Istentől, mostantól az ő keresésére irányuljanak. Az Istentől való elfordulást azonban nem az érzékek okozzák, amit Isten ültetett az emberbe, hanem az érzékek helytelen irányulása. Az érzékekkel a lélek ugyanis valamely teremtmény iránt ragaszkodik, amely hasonlónak teszi őt érzelmei tárgyához. Minél nagyobb a ragaszkodás, annál jobban válik hasonlónak a lélek ahhoz, viszont annál inkább elfordítja őt Istentől.

Az érzékek megfosztják a lelket Isten szellemétől, fárasztják, kínozzák, elhomályosítják, bemocskolják és elgyöngítik.

Az érzékek éjszakája tehát az érzékek megtisztulását eredményezik. Az érzékek megtisztítására pedig azért van szükség, mert a lélek kezdetben csak ezeken keresztül tud kapcsolatba lépni Istennel.

A lélek sötét éjszakájában Isten a kezdeményező, ezért nem kell megijedni, hanem figyelmesnek kell lenni.

Sokan vannak, akik ezt megélik, észreveszik, de nem tudják hová tenni a jelenséget. Elindulnak az erények útján, és amikor az Úr magasabb fokokra akarja őket vezetni, belehelyezi őket a sötét éjszakába, hogy azon keresztül elvezesse őket a vele való egyesüléshez, de nem értik a dolgot, és semmi kedvük sincs kilépni az éj sötétjébe, és nem engedik, hogy az Úr vezesse őket. Megfelelő lelki vezetőjük sincs, aki ezen az úton buzdítaná őket.

2. A lélek sötét éjszakájának következő foka, amely a haladókra borul rá, a szellem éjszakája, a hit éjjele, amelyben az értelem éli át ugyanazt a sivárságot, amit előző állapotban az érzékek.

A szellem éjszakája a *hit fényének* kialakása, amely az értelem által átélhető istenélmények elmaradását követi.

A *hit fényének* kialakása nem hitetlenséget jelent. A lélek hisz Istenben, de a hit önmagában nem adja meg neki azt a világosságot és erőt, amely a hitetlenségből megtért embert nagy erővel és lelkesedéssel képes eltölteni.

Az értelmet Isten úgy emeli föl magához, hogy miközben az elmélkedést, gondolkodást mind tökéletesebbé teszi, az egyesülés egy fokán ezeket a lelki tevékenységeket kikapcsolja, felfüggeszti: a lélek nem gondolkodik, nem emlékezik, nem akar semmit, csak azt éli, hogy *van, Istenben van*, aki fenntartja őt. Nincs más a lélekben, csak a *szeretetben* való birtoklás és birtokoltság; vagyis az ember és Isten egysége.

Az ilyen istenélmény általában rövid ideig tart, nagy nyugalom és belső csend követi, s ismételten visszatérhet. De amikor tisztulása érdekében Isten tartósan megvonja ezt az ajándékot, akkor a lélek a legmélyebb sötétségbe és magányba jut, a szellem éjszakáját éli át.

Ez nem a gondolkodásban jelentkezik. Az értelem logikus, következtető képessége nem változik.

A szellem éjszakája azt jelenti, hogy a lélek nem talál örömet semmiféle értelmi tevékenységben, mert az igazság értelmi (szavakkal, képekkel, művészetek nyelvén történő) megfogalmazása, az imádság minden formája, a legszentebb cselekedetek is csak halvány árnyékai annak, amit az egyesülésben megtapasztalt mint Igazságot.

A hitnek az a fénye, amit az emberi értelem képes közvetíteni Istenből, az egyesülésben kapott *bizonyossághoz* képest nem jelent világosságot a léleknek.

Ezért mondja Keresztes Szent János a szellem éjszakáját a hit éjszakájának. A hit fénye nélkül a lélek tökéletes sötétségben tökéletes magányt él, hiszen nincs igazi kapcsolata a környezetével. Kísérőjelenségekként fölléphetnek kísértések is: föltámadnak régebbi bűnök emlékei, s ezért a lélek úgy véli, Isten elhagyta, kárhozatra szánta őt.

Mindezt Isten a lélek megerősödése és teljes megtisztulása végett engedi megtörténni. A szeretet ennek az állapotnak értelmes elfogadásával megtisztul, és kitartással a lélek sötét éjszakája „aktív éjszakává” alakul.

Ez azt jelenti, hogy a lélek megerősödik abban az ingyenes Szeretetben, amelynek képmása lett a teremtésben, tehát nem a különleges élményekért, vigasztalásokért keresi Istent.

A lélek sötét éjszakáját tehát Isten kezdeményezi, hogy a lelket már itt a földön elvezesse a vele magasabb egységre, amelynek elengedhetetlen velejárója a próbatétel.